

JUSSI NIINISTÖ

PAAVO SUSITAIVAL

Kolme sotaa, kaksi kapinaa,
neljä linnareissua

MINERVA

Paavo Susitaival

Kolme sota, kaksi kapina, neljä linnareissua

JUSSI NIINISTÖ

PAAVO

SUSITAIVAL

Kolme sota, kaksi kapinaa,
neljä linnareissua

Kansikuva: ”Pääsy ilman erikoislupaa kielletty” lukee venäjäksi everstiluutnantti Paavo Susitaipaleen takana olevassa tolpassa. Jalkaväkirykmentti 29:n komentaja miehineen ei kuitenkaan hankkinut erikoislupaa vallatessaan Värtsilän takaisin Suomelle Karjalan armeijan yleishyökkäyksen toisena päivänä 11. heinäkuuta 1941. SA-kuva.

Kuvitus yksityiskokoelmista, ellei toisin mainita.

www.docendo.fi

© Jussi Niinistö ja Minerva Kustannus, 2022
Docendo on osa Werner Söderström osakeyhtiötä
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

Kansi ja ulkoasu: Taittopalvelu Yliveto Oy
ISBN 978-952-410-240-7
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuusasioihin liittyvät tiedustelut:
tuotevastuu@docendo.fi

Milkalle

*"Kolme sota, kaksi kapina, neljä linnareissua. Kerran
valitettavasti myös eduskunnassa."*

PAAVO SUSITAIPALEEN MOTTO

SISÄLLYS

Aluksi

I	Lapsuus ja nuoruus	11
	"On elettävä aatteen puolesta"	11
	Koulunpenkillä opittua.....	14
	Pojat partiossa.....	17
II	Ylioppilas ja aktivisti.....	21
	Jääkäreitä värvävä teekkari	21
	Hallan etapille.....	24
	Vallankumous Hyrynsalmella	29
	Uusi Metsätoimisto	33
	Piiripäällikkö Paul Sandberg.....	40
III	Kapteenina vapaussodassa – armeijan alkuvaiheita	45
	Karjalan rintamalla	45
	"Taällä täytyy ajatella tisipliiniäkin"	60
	Itärajalta Sotaväen esikuntaan	68
	Suruviesti Repolasta.....	75
	Kapinahanke.....	78
IV	Sotakorkeakoulussa ja suojeluskuntajärjestössä.....	87
	Yksityiskurssi Saksassa	87
	Opettajana päällystökoululla	98
	Aktivistit, ammattipoliitikot ja kellarisankarit	103
	Vapaamuurariuden vastustaja.....	109
V	Tattarisuolta Mäntsälään.....	117
	Susitaipaleen kohuilmianto	117
	...ja kuinka Suomi siihen vastasi	121
	Löylyä lisää eli Mäntsälän kapina	125

VI	Isänmaallisessa kansanliikkeessä	141
	Uudelle uralle	141
	Kiivasta politikointia	150
	Taistelujärjestö vai puolue?	156
	Tavoitteena kansakokonaisuus	162
	Lähtökohtana idän uhka	168
	Vapaussotamuistelmia	180
VII	Kansanedustaja Paavo Susitaival	187
	Vaalityö ”Kekkonen konstien” varjossa	187
	Kansaa edustamassa	195
	Saksa pettää Suomen	201
VIII	Ryhmä Susi talvisodassa	209
	Komentajaksi Kainuun korpeen	209
	Ratkaisun hetket	216
	”Onnellisella rintamalla”	231
IX	Välirauhan kautta jatkosotaan	243
	Takaisin vakinaiseen palvelukseen	243
	Hyökkäysvaiheen rykmentinkomentaja	247
	Asemasotaa Suur-Suomessa	260
X	Sotien jälkeiset vuosikymmenet	277
	Pako yksityiselämään – kirjailijaksi	277
	Aseveljeyttä ja toisinajattelua	294
	Lopuksi	305
	Lähteet	321
	Liite: Paavo Susitaipaleen vaiheet lyhyesti	339
	Henkilöhakemisto	342

ALUKSI

Muistan elävästi everstiluutnantti Paavo Susitaipaleen puuskahduksen, kun neljännesvuosisata sitten kerroin suunnittelevani hänestä elämäkerta: ”Koko elämäkerta, ai hitto, se on suurtöinen!”

Ystävällisesti hankkeeseeni suhtautunut vanha aktivisti oli luonnollisesti oikeassa, mutta päätöstäni en joutunut katumaan. Susitaipaleen vaiheet olivat tutkimisen arvoiset. Ehtihän hän laaja-alaisen ja harvinaisen pitkän, liki vuosisadan mittaisen elämänkaarensa (1896–1993) aikana olla monessa mukana: jääkäriliikkeessä, johtotehtävissä kolmessa sodassa, tunnettuna IKL-poliitikkona ja vieläpä tuotteliaana kirjailijana sekä toisinajattelijana.

Monena mies eläessään – ja hän oli todellinen Suomen nykystorian viimeinen mohikaani: viimeinen elossa ollut aktivisti, jääkärivärväri, vapaussodan komppanianpäällikkö, suojeluskuntapiirin piiri-päällikkö, Mäntsälän kapinan johtohahmo, IKL:n kansanedustaja, talvisodan rintama- ja jatkosodan rykmentinkomentaja.

Toteutin elämäkerran väitöskirjan muodossa. Se julkaistiin Suomen Historiallisen Seuran tieteellisessä *Bibliotheca Historica* -sarjassa 1998 ja on ollut jo pitkään loppuunmyyty. Kun puolustusministerin pestini kesällä 2019 päättyi, vapautui kirjallisille harrastuksille aikaa. Entisen erityisavustajani, nykyisen antikvaarisen kirjakauppiaan Petteri Leinon kannustuksesta päätin tehdä kirjasta uuden version,

mutta ilman lähdeviitteitä. Ken niistä kiinnostunut on, verratkoon väitöskirjaani. Tekstiä olen uudistanut luettavammaksi ja lisännyt paljon kuvitusta. Löytyneitä uusia lähteitä ja ilmestynyttä kirjallisuutta olen myös pyrkinyt ottamaan huomioon.

Vox populi, vox Dei – kansan ääni, Jumalan ääni. Paavo Susitaival oli populistisi. Hän ei ehtinyt nähdä edes väitöskirjaani, mutta arvatenkin olisi arvostanut sitä. Toisaalta hän olisi epäilemättä toivonut kirjasta ”kansanpainosta”. Nyt on sen aika. Kiitän kustannusliike Minervaa ja sen toimitusjohtajaa, filosofian tohtori Outi Karemaata luottamuksesta sekä diplomi-insinööri Martti Susitaivalta ystävällisestä avusta.

Kannuksessa syksyllä 2020

Jussi Niinistö

I

LAPSUUS JA NUORUUS

”ON ELETTÄVÄ AATTEEN PUOLESTA”

Paavo Oskar Edvard Sivén (vuodesta 1927 Susitaival) syntyi Helsingissä 9. helmikuuta 1896. Hänen isänsä oli Valter Osvald Sivén (1868–1918). Koulutukseltaan V. O., kutsumanimeltään Ossi Sivén, oli lääketieteen ja kirurgian tohtori. Hän oli valinnut saman alan kuin nuorena kuollut isänsä Frans Johan Edvard Sivén (1829–1871), Pudasjärven piirilääkäri. Frans Johanin isä Sigfrid Sivén (1787–1857) toimi puolestaan Orimattilan seurakunnan kappalaisena. Sivénien suku on alkuaan kotoisin Hämeestä.

Paavon äiti oli Siiri Sivén (1871–1948), omaa sukuaan Blomstedt. Blomstedtien suvun jäsenistä monet olivat merkittäviä vaikuttajia Suomen kulttuurielämässä. Siiri Sivénin isä oli suomalaisuusmies Oskar Blomstedt (1833–1871), Unkarin ystävä ja tunnetuksi tekijä. Hän oli Helsingin yliopiston suomen ja unkarin kielen dosentti. Oskar Blomstedtin isä oli Jalasjärven lukkari Aron Emanuel Blomstedt (1805–1879). Siiri kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1893 Suomalaisesta Normaalilyseosta, mikä oli vielä tuohon aikaan naisten keskuudessa harvinaista.

Ossi ja Siiri Sivénin perheeseen syntyi kaikkiaan neljä lasta. Paavo oli heistä vanhin. Muut lapset olivat Liisa Margaretha (1897–1985), Hans Håkon Christian, kutsumanimeltään Bobi (1899–1921) ja Anna Maria (1903–1991). Lasten kasvatus oli hyvin suomalaismielistä, sillä Siiri-äiti oli omaksunut omassa lapsuudenkodissaan Snellmanin aatteet: kansa oli sivistettävä ja sivistyneistö kansallistettava. Äiti ylläpiti kansallista henkeä lukemalla lapsilleen ahkerasti *Kalevalaa*, suomalaisen kulttuurin kulmakiveä.

Oman sukunsa perinteiden mukaisesti ja miehensä myötävaikutuksella Siiri-äiti siirsi ihanteellisuuttaan myös lapsilleen. Lapsiensa mieleen äiti teroitti lähtemättömästi seuraavan periaatteen: ”On eletävä aatteen puolesta, muuten elämä ei ole minkään arvoista.” Tämän periaatteen hellä ja tunteellinen Siiri-äiti oli omaksunut oman äitinsä välityksellä varhain kuolleelta isältään.

Paavo Susitaipaleen lapsuus osui siihen Suomen historian vaiheeseen, jota kutsutaan sortovuosiksi. Kenraalikuvernööri Bobrikovin toimenpiteet Suomen autonomista asemaa vastaan aiheuttivat Sivénien perheessä suuria tunnekuohuja. Siiri Sivénin muistelmien mukaan hänen miehelleen oli helmikuun manifestin 1899 seurauksena syntynyt kuningasajatus: Suomen täytyi itsenäistyä, vaikka sitten asein. ”Irti ryssästä, maksoi mitä maksoi”, oli isä-Sivén huudahtanut.

Venäläistämisyarkimyksistä vihastunut perheenpää V. O. Sivén liittyi ensin passiiviseen, sitten aktiiviseen vastarintaliikkeeseen. Vuonna 1903 hän oli niin sanotun lääkärikagaalin jäsenenä. Kagaalin tarkoituksena oli vaikeuttaa venäläisen asevelvollisuuden toteuttamista Suomessa. Vuonna 1904 hän liittyi Suomen Aktiiviseen Vastustuspuolueeseen, jonka taistelujärjestön ohjelmaan kuuluivat myös terroriteot tsaarinvallan edustajia kohtaan.

Sivénien lapset yhteiskuvassa vuonna 1912: Anna (myöhemmin Leistén), Liisa (Kalliala), Paavo ja Bobi. ”On eletävä aatteen puolesta, muuten elämä ei ole minkään arvoista”, opetti Siiri-äiti lapsilleen.

Vuodesta 1905 V. O. Sivén toimi Voima-liiton johtokunnan jäsenenä aina syksyyn 1906 asti, jolloin se lakkautettiin. Urheilujärjestöksi naamioitu Voima-liitto oli eräänlainen viranomaisista riippumaton porvarillinen järjestysvalta, ja se ehti lyhyen toimintakautensa aikana hankkia ulkomailta aseita. Sivén asetettiin syytteeseen Voima-liitossa toimimisesta ja tuomittiin neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen, mutta onneksaasti hänet armahdettiin keisarillisen kruununperijä Aleksein syntymän kunniaksi julistetussa yleisessä armahduksessa. Hän ei edes ehtinyt käymään vankilassa.

V. O. Sivén pyrki ottamaan osaa kaikkeen poliittiseen toimintaan, joka tähtäsi Venäjän vallan vastustamiseen. Pojat saivat isältään vahvoja vaikutteita ja kiinnostuksen yhteiskunnalliseen toimintaan.

Muistellessaan myöhemmin lapsuuttaan Susitaival kertoi saaneensa jo pikkulapsena tsaarinvallasta ja sen seurauksena kaikesta venäläisestä kielteisen vaikutelman. Niin sanotun ryssävihan taustalla oli tietenkin eletty aikakausi, sortovuodet, mutta myös suvun keskuudessa kerrotut tarinat venäläisten äärimmäisistä raakuuksista isonvihan aikana. Siiri-äiti kertoi poikansa eräänkin kerran iltarukouksen aikaan kysyneen, että ”pitääkö ryssänkin puolesta rukoilla”. Äiti vastasi sovittelevasti, että olisi ainakin rukoiltava, että Jumala puhdistaisi heidän sydämensä. Paavo-poika oli ilahtuneena suostunut äidin ehdotukseen, ”koska ne kuolevat siitä”.

Nuorukaisen mieleen painuivat lähtemättömästi perheessä tiiviisti seuratut ajan tapahtumat: Bobrikovin murha, Venäjän ja Japanin sota sekä sen seurauksena syntynyt suurlakko levottomuuksineen. Kaukaisella buurisodallakin oli oma merkityksensä: se oli pienen kansan sankarillinen nousu imperialistista suurvaltaa vastaan.

KOULUNPENKILLÄ OPITTUA

Sivéneitä voidaan pitää hyvin toimeentulleena säätyläisperheenä. Tohtori Sivén, joka oli myös Helsingin yliopiston fysiologian dosentti, omisti Töölössä nykyisen Mannerheimintien pohjoispäässä sijainneen Kammion yksityisen hermotautisairaalan ja työskenteli sen ylläkkärinä vuodesta 1904 alkaen. Siiri-äidillä oli sekä aikaa että tahtoa pitää huolta perheestään ja vaalia sen henkeä kunnon fennomaaninaisen tavoin.

Sivénien perheessä vieraili aika ajoin ulkomaalaisia kotiopettajattaria, jotta lapset oppisivat vieraita kieliä. Venäjän kieli ei tosin kuulunut opeteltavien kielten joukkoon. Isän periaatteiden mukaisesti lasten tuli

hankkia koulussa tahallisesti huono numero venäjän kielessä. Kodin piirissä puhuttiin sekä suomea että ruotsia, usein sekaisinkin. Äiti korosti lapsilleen mielellään suomenkielisyyttään, sillä hän oli kasvanut ajalle poikkeuksellisesti suomenkielisessä säätyläiskodissa. Isä taas piti itseään lähinnä ruotsinkielisenä, mutta toki suomenmielisenä. Lapsensa Sivénit kasvattivat ruotsia taitaviksi suomenkielisiiksi.

Paavon koulunkäynti alkoi Alli Nissisen valmistavassa koulussa. Sieltä hän siirtyi parin vuoden kuluttua fennomaanisia perinteitä vaalivaan Helsingin Suomalaiseen Normaalilyseoon. Norssi oli valtion koulu, jonka oppilaat olivat yhteiskunnan eri kerroksista. Klassillista linjaa käyvä nuori Susitaival ei ollut mikään mallioppilas. Toveriensa kanssa telmiessään hän sai joskus opettajilta nuhteita, muistutuksen tai jälki-istuntoa.

Oppiaineista vaikeuksia tuottivat latina ja matematiikka. Latinan takia hän joutui käymään viidennen luokan uudelleen. Lempiaiaineita olivat historia ja luonnontieteet. Ainekirjoituksessa ongelmia tuottivat jonkin verran kielioppisäännöt. Aiheiden valinnassa Paavo suosi kansallisia aihepiirejä, sellaisia kuin *Kalevala* ja Suomen historia, mutta kirjoitti hän myös luonnontieteellisistä ja yhteiskunnallisista kysymyksistä.

Nuori mies toi aina sopivassa tilaisuudessa pelkäämättä esille vakaumuksensa. Seitsemännen luokan aineessaan ”Tulevaisuuden aikeeni” hän kirjoittaa:

*”Aijon ensi sijassa ottaa tehtäväkseni kansani vapauttamisen vieraan vallan sorrosta. Tiedän, että tämä on vaikeata ja että monasti näyttää siltä, kuin jos vapautumisen pyrkimys olisi toivotonta. Mutta tiedän myös, että epätoivo on ihmisen pahimpia vihollisia, joten olen aina tunnussananani pitävä lausetta: ’Dum spiro, spero!’”**

* ”Niin kauan kuin hengitän, niin kauan on toivoa.”

Kustaan sodan aikaisesta Anjalan liitosta kirjoittaessaan hän siirtyi kepeästi menneistä oman aikansa poliittisen tilanteen setvimiseen. Nuoren miehen mielestä parempia aikoja ei voi koskaan koittaa Suomen kansalle, jos sortajan uhkavaatimuksiin suostutaan:

”Me emme saa taipua emmekä myöskään taittua! Jos kumminkin sortuisimme ylivoiman alle, on kuitenkin parempi kunnialla kuolla kuin häpeällä elää. Me suomalaiset haluamme kaikki itsenäisyyttä sekä henkistä että valtiollista; toiset vaan eivät uskalla julkisesti lausua jälkimmäistä toivomustaan. Mutta se, joka ei mitään uskalla, ei mitään saavuta.”

Susitaival kirjoitti ylioppilaaksi keväällä 1915 arvosanalla cum laude, kiitoksella hyväksytty. Kirjallisista kokeista hän sai äidinkielistä ja matematiikasta arvosanoikseen approbaturit; sekä ruotsista että saksasta tuli cum laude. Norssista samana vuonna kirjoittaneiden ylioppilaiden joukossa hän oli keskitasoa; ei parhaita, muttei huonoimpiakaan. Arvioidessaan kouluaikojaan myöhemmin Susitaival piti tärkeimpänä koulun tarjoamana antina sitä isänmaallista henkeä, jota eräät opettajat oppilailleen välittivät.

Vaikka hän ei latinaa ollut helposti oppinutkaan, oli sen opiskelulla eettinen merkityksensä. Latinaa opetettiin lukemalla vanhoja tekstejä roomalaisista tasavallan ajan sankareista. Niiden kautta nuorelle miehelle välittyi tieto klassisista miehisistä hyveistä, sellaisista kuten uskollisuus, urhoollisuus ja kunniantunto. Susitaival vakuuttui, että oikea patriootti asettaa yleisen hyvän oman etunsa edelle. *Vänrikki Stoolin tarinoilla* oli edellä olevaa vahvistava vaikutus.

"On elettävä aatteen puolesta"

Paavo Susitaival ehti liki vuosisadan mittaisen elämänkaarensa (1896–1993) aikana olla poikkeuksellisen monessa mukana. Susitaipaleen korkein tavoite oli Suomen itsenäisyys, jonka puolesta hän taisteli koko elämänsä ajan.

Susitaival oli todellinen Suomen nykyhistorian viimeinen mohikaani: viimeinen elossa ollut aktivisti, jääkärivärväri, vapaussodan komppanianpäällikkö, suojeluskuntapiirin piiripäällikkö, Mäntsälän kapinan johtohahmo, IKL:n kansanedustaja, talvisodan rintama- ja jatkosodan rykmentinkomentaja. Lisäksi Susitaival oli tuottelias kirjailija, joka tunnettiin myös kekkosvastaisena toisina-jattelijana.

Parhaiten mies muistetaan IKL:n kansanedustajana, joka talvisodan sytyttyä lähti rintamalle ja johti Ryhmä Suden legendaariseen voittoon Suomussalmella. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa Susitaival komensi Jalkaväkirykmentti 29:ää Petroskoin valtauksen asti. Niin Ryhmä Suden kiinnostavat vaiheet kuin välillä kärjekkäätkin tunnettujen upseerien sota-ajan kiistat tulevat elävästi kuvatuiksi.

Elämäkerta poikkeuksellisen värikkästä aatteen miehestä, joka asetti isänmaan edun kaikkien sääntöjen yläpuolelle ja joutui sen takia neljä kertaa vankilaan.

Jussi Niinistö on filosofian tohtori, joka on erikoistunut sota- ja henkilöhistoriaan ja kirjoittanut lukuisia historiateoksia. Hän toimi puolustusministerinä 2015–2019.

ISBN 978-952-410-240-7

9 789524 102407

99.139

Kansi: Taittopalvelu Yliveto Oy
www.docendo.fi

minerva